

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної

Кафедра початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

УДК: 373.3.015.31

на тему: «Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших
школярів засобами ТРВЗ-педагогіки»

Студентки II курсу МАП групи
Освітньої програми Початкова освіта. Психологія
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістр
Олійник Лесі Валеріївни

Науковий керівник: Голюк О. А., канд. пед. наук, доц.

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м.Вінниця – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ.....	9
1.1 Дефінітивний аналіз понять «творчість» та «творчі здібності».....	9
1.2 Сутнісна характеристика ТРВЗ-педагогіки.....	16
1.3 Особливості використання ТРВЗ-педагогіки як засобу розвитку творчих здібностей молодших школярів	25
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ВПЛИВУ ТРВЗ-ПЕДАГОГІКИ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	32
2.1 Опис і обґрунтування діагностичного інструментарію у дослідженні творчих здібностей молодших школярів.....	32
2.2. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку засобами ТРВЗ-педагогіки.....	42
2.3 Методичні рекомендації щодо використання методів ТРВЗ-педагогіки на уроках у початковій школі.....	48
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап України, її інтеграції в європейський та світовий інформаційний простір зумовлює динамічні перетворення в багатьох галузях нашої країни і, насамперед, в освіті.

На сьогодні, коли майбутнє не є чітко прогнозованим, а теперішнє має декілька потенційних ліній розвитку, людина перебуває в ситуації постійного вибору, пошуку ефективного рішення відповідно до сучасних тенденцій. Неможливо передбачити, які конкретні знання можуть знадобитися людині в житті, тому на всіх ступенях освіти необхідно створювати умови для розвитку творчих якостей особистості, підготовки її до життя. Здатність людини до інноваційної діяльності, нестандартного мислення, творчості створює умови для можливості конкурувати в європейському просторі.

Переоцінка орієнтирів у суспільному житті і свідомості вимагають формування творчої особистості учня, що може забезпечити якісна освіта, яка опирається на розвиток творчих можливостей молодших школярів. Формування творчих здібностей є одним із нагальних завдань сучасного суспільства. Згідно концепції Нової української школи « у процесі навчання будуть використовуватися методи, які вчать робити самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям враховують індивідуальність учня» [39, с. 22]

Тому і перед школою сьогодні, коли дитині потрібні не тільки знання, але й творчі здібності, компетентність, сформованість особистісних якостей, які допоможуть знайти своє місце в житті, стати активним членом суспільства і щасливою, упевненою у власних силах людиною, поряд із традиційними завданнями, постають завдання творчого розвитку особистості.

У дитячому віці людина схильна до творчості більше, ніж у зрілому. На дитину не впливають стереотипи. Природа наділяє маленьку людину багатими можливостями розвитку, але вони не залишаються незмінними. Чим раніше пробуджуються творчі здібності, тим вищого рівня розвитку вони досягають, чим пізніше – тим важче їх розвивати. Тому найсприятливішими для розкриття й прискореного розвитку творчих здібностей є молодші школярі. Це

найцінніший етап дитинства, коли дитина хоче вчитися, учитися вчитися і вірить у свої сили.

Розвиток творчих здібностей учнів є цінним тому що, завданням сучасної освіти є формування творчої особистості, а також, особистість, яка творчо мислить, у несподіваних ситуаціях завжди знайде підхід, такій людині буде легше соціалізуватись.

Швидкий темп розвитку суспільства, характерний для останніх років, нагальність пошуку шляхів виходу нашої економіки із занепаду, використання новітніх технологій – усе це, потребує докорінних змін у системі освіти, використання трудових ресурсів із врахуванням, безпосередньо, творчих можливостей особистості.

Немає сумніву, що прогрес цивілізації залежить від творчих людей, які здатні нешаблонно мислити, швидко орієнтуватися в нових умовах; від їхньої готовності до творчого пошуку і підходу до виконання різних справ. Одним із найважливіших завдань початкової школи є пошук, відкриття, шліфування творчих здібностей дитини їх плекання, підтримка, стимулювання. Лише особистість з досконало розвиненими творчими здібностями, спроможна створювати, використовувати, пропонувати нові ідеї, нові технології, нові шляхи розвитку, знаходити напрями виходу зі складних та непередбачуваних ситуацій. Тому, забезпечення кожній дитині можливості використання своїх творчих здібностей, є одним із пріоритетних завдань як загальноосвітніх закладів.

У дослідженнях П.Торренса доведено, що діти з добре розвиненими творчими здібностями швидко проходять початковий рівень розвитку інтелекту й чинять опір усім видам репродуктивних робіт. Однак, аналіз навчальної літератури з різних шкільних предметів, спостереження за роботою педагогів і учнів часто показують, що в широкій практиці навчання в більшості випадків використовуються репродуктивні завдання, що орієнтують учня на однозначні відповіді, не активізують його розумової діяльності і тим більше, не розвиваючої творчих здібностей [11].

Протягом тривалого періоду навчання в школі орієнтувалося на формування, перш за все знань, умінь і навичок, носило репродуктивний,

інформаційний характер. У наш час відбувається переорієнтація освіти на розвиток творчих якостей особистості. Це означає, що кожен педагог повинен переосмислити свій педагогічний досвід і відповісти для себе на питання «Як навчати в нових умовах?»

На зміну пасивному споживачеві, який, якщо не має власної думки, у кращому випадку йде за більшістю, повинна вийти людина, яка активно реагує на світ, творить і перетворює його. На нашу думку, питанням формування такої особистості повинні опікуватися вчителі, запроваджуючи в процес навчання та виховання педагогічні інновації та технології. Однією з перспективних освітніх технологій, що наразі цікавлять багатьох вчителів усіх ланок освіти, є технологія-ТРВЗ, яка досить швидко та якісно дозволяє розвивати творчі здібності молодших школярів.

Головна особливість ТРВЗ – використання світового досвіду, накопиченого в області створення методів розв'язання винахідницьких завдань. Класична технологія ТРВЗ має багаторічний досвід в різних країнах Азії, Європи і Америки, і переконливо показує корисність і ефективність пропонованих ТРВЗ моделей для вирішення різних завдань. Теорія рішення винахідницьких задач (ТРВЗ), на наш погляд, займає провідне місце серед інноваційних технологій навчання дітей творчості. В її основі лежить застосування методики нетрадиційного навчання мисленню [1,2]

Саме тому робота за темою : **«Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами ТРВЗ-педагогіки»** є актуальною та необхідною для сучасних школярів, адже педагоги повинні не лише давати знання дітям, а й готувати їх до можливості самореалізуватися у сучасному суспільстві та бути гідним йому громадянином.

Питання розвитку творчості і творчих здібностей учнів цікавила завжди не тільки відомих педагогів, але й дослідників, мислителів, філософів, науковців. Педагогічний аспект зазначеної проблеми у своїх працях висвітлюють В.Андрєєв, І.Лернер, В.Паламарчук, Т.Коваленко, Ромашкіна Г. Цікавими є дослідження щодо поняття творчої активності особистості. Так, Д.Богоявленська вважає її найвищим рівнем пізнавальної активності учнів,

В.Максакова визначає її як якість особистості, Л.Божович – як специфічну потреб у особистості, а М.Данилов – як творчу діяльність особистості [6, 56].

Великого значення розгляду питанню щодо розвитку творчих здібностей учнів надають у своїх працях і педагоги – гуманісти: В.Сухомлинський, Ш.Амонашвілі, О.Захаренко. Особливо актуально звучать сьогодні слова В.Сухомлинського про те, що «...без творчого життя особистість не може бути вихованою, без творчості немислимі духовні, інтелектуальні, естетичні взаємовідносини» [59, с. 436].

Про необхідність сприяння розвитку творчих здібностей особистості свідчать дослідження Г.Костюка, Н.Кузьміна, О.Матюшкіна, В.Моляко, О.Музики, Я.Пономарьова, Б.Теплова [42,43,]

Наразі у психології доволі гостро піднімається питання про створення умов для розвитку творчих здібностей школярів. Багато праць торкаються цього аспекту (В.Мухіна, Н.Лейтес, В.Клименко, В.Роменець та ін.). [37,55] У сучасних вітчизняних дослідженнях розглянуто такі аспекти з означеної проблеми: прояви творчих здібностей у дитячому віці (Л.Коробко, А.Савенков та ін.); особливості роботи з обдарованими дітьми (І.Семенова, Н.Сербіновська, З.Хоменко та ін.); методи діагностики творчих здібностей учнів (О.Кульчицька, В.Онацький, Н.Шумакова та ін.)[65].

Дослідженням впливу педагогічної творчості та розвиток творчих здібностей школярів займалися Н.Лейтес, Р.Грановська, Я.Пономар та ін. Особливої уваги заслуговує праця "Основи педагогічної творчості" (автор С.Сисоєва) [57].

Сучасних методистів цікавлять різні аспекти цієї проблеми, про що свідчать праці лінгводидактів (М.Вашуленко, Л.Скуратівський, Г. Шелехова, О. Кучерук) [52].

Педагоги-експериментатори С.Болсун, В.Бухвалов, Т.Браїлко, Н.Гавриш, М.Гафітулін, А.Гін, Г.Іванов, С.Ладоскіна, А.Нестеренко, О.Нікашин, Т.Сидорчук, А.Яценко приділяють увагу розробленню методів і прийомів навчання дітей на базі технології ТРВЗ [8,9,17,18,69].

Високо оцінюючи значущість праць учених і методистів з обраної проблеми, необхідно зазначити, що низка аспектів потребують подальшої розробки, зокрема – розвиток творчих здібностей молодших школярів через використання елементів ТРВЗ-технології.

Опираючись на все вище сказане ми визначили науковий апарат дослідження:

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження: педагогічні умови успішного розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку засобами ТРВЗ-педагогіки.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів та узагальнення методичних рекомендацій щодо використання ТРВЗ-педагогіки в освітньому процесі.

Для досягнення мети дослідження необхідно розв'язати наступні завдання: 1.Здійснити аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження. 2.З'ясувати можливості ТРВЗ-педагогіки як засобу розвитку творчих здібностей молодших школярів. 3.Вивчити рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів у освітньому процесі.4.Обґрунтувати педагогічні умови використання ТРВЗ-педагогіки у початковій школі. 5.Укласти методичні рекомендації щодо використання методів ТРВЗ-педагогіки як засобу розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння педагогічної та психологічної літератури та методичних джерел, вивчення педагогічного досвіду, узагальнення інформації з нормативних документів, психологічної, й методичних джерел в аспекті досліджуваної проблеми , спостереження, бесіда, експеримент, тестові та проєктивні методики.

Експериментальна база дослідження: «Спеціалізована загальноосвітня школа І ступеня № 25 Вінницької міської ради».

Дослідницькі пошуки автора представлено у **публікаціях:**

1.Пуржицкая Л.В. Значение триз-педагогики для современной начальной школы // From idea to innovation : матеріали XXVI междунар. студ. науч.-практ. конф., Мозырь, 25 апр. 2019 г. В 2 ч. Ч. 1 / УО МГПУ им. И. П. Шамякина ; редкол.: Т. В. Палиева (отв. ред.) [и др.]. – Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина. 2019. (с. 76-77) (Додаток Б)

2.Олійник Л.В. Розвиток творчих здібностей засобами ТРВЗ-педагогіки
Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 3 березня 2020 р.) / за ред. О.А.Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. – Вип. 9. – 393 с.(с. 47-49) (Додаток А)

3.Олійник Л.В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами ТРВЗ-педагогіки // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.) / за ред. О. А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. – Вип. 10. – 655 с. (с.232-235)(Додаток В)

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи: 97 сторінок.

ВИСНОВКИ

Вивчення і аналіз стану проблеми розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у навчальному процесі засобами ТРВЗ-педагогіки у психолого-педагогічній, філософській та методичній літературі дозволив на констатувати наступне.

Переоцінка орієнтирів у суспільному житті і свідомості вимагають формування творчої особистості учня, що може забезпечити якісна освіта, яка опирається на розвиток творчих можливостей молодших школярів. Тому формування творчих здібностей є одним із нагальних завдань сучасного суспільства.

Творчість є комплексом інтелектуальних та особистісних особливостей дитини, що сприяють самостійній постановці проблеми, генеруванню великої кількості оригінальних ідей та нешаблонному їх вирішенню. Творчість характеризується як вища форма діяльності особи, що вимагає тривалої підготовки, ерудиції і інтелектуальних здібностей. Творчість є основою людського життя, джерелом усіх матеріальних і духовних благ.

Творча діяльність – засіб реалізації творчих можливостей особистості. У процесі творчості людина виступає не тільки як суб'єкт що пізнає, а й водночас як особистість, що творить саму себе, реалізуючи свої творчі можливості.

Сучасні психологи визначають поняття творчість школярів – як діяльність, результатом якої є створення суб'єктивної новизни, так як, вона пов'язана із засвоєнням знань, умінь та навичок і розв'язуванням різносторонніх задач у процесі навчально-виховної роботи у педагогічному процесі.

Творчими здібностями особистості можна назвати внутрішні особливості особистості, а також, її індивідуально-психологічні особливості, які дозволяють бути унікальним серед більшості та відрізняють одну людину від іншої, і звичайно, впливають на успішність виконання будь-якої діяльності

Поняття «творчі здібності» є предметом наукового інтересу значної кількості досліджень. Переважна більшість науковців визначають поняття «творчість» як явище системне.

У дипломній роботі за темою: «Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами ТРВЗ-педагогіки» була здійснена спроба проаналізувати рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Для вирішення поставлених завдань дипломної роботи ми використали наступні методики: тест «Визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини», тест «Дослідження рівня розвитку творчого потенціалу», проєктивну методику «Кола». Результати дослідження показали, що кількість дітей із середнім та низьким рівнем сформованості творчих здібностей переважає, дуже низький відсоток дітей з високим рівнем, що свідчить про те, що рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів недостатній.

Суть нової української школи полягає у переході від школи, де дітей напихають знаннями, до школи компетентностей ХХІ століття, школи для життя. Тобто вона буде давати не лише знання, а й знання з умінням їх застосовувати. Це вимагає нового змісту освіти, нових методик викладання, творчих вчителів і творчого підходу до освітнього процесу.

Не дивно що, у навчально-виховний процес закладів різних рівнів освіти сьогодні упроваджуються різноманітні та досить ефективні інноваційні педагогічні технології. Кожна з них унікальна, має своїх представників, цікава за своїми методами та інструментарієм, є ефективною й результативною. Ми ж зацікавились технологію-ТРВЗ, оскільки вважаємо її потужною технологією у контексті розвитку творчих здібностей молодших школярів.

ТРВЗ-педагогіка сприяє ефективному формуванню компетентностей Нової української школи (НУШ), зокрема математичній-розвитку культури логічного і алгоритмічного мислення; ініціативності і підприємливості – уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя, тощо; уміння вчитися продовж життя- здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, тощо [39, с.11].

ТРВЗ-технологія ставить за мету формування сильного мислення та виховання творчої особистості, підготовленої до вирішення складних проблем у різних галузях діяльності. Основною ідеєю ТРВЗ є творчість в усьому – у постановці запитань, прийомах їх розв'язання, подачі матеріалу.

Технологія ТРВЗ служить рішенням багатьох розвиваючих завдань навчання, пов'язаних з пам'яттю, увагою, логікою і інтелектом в цілому. За допомогою теорії рішення винахідницьких задач формуються творчі здібності та уява (швидкість, гнучкість, оригінальність мислення), просторове мислення, розвивається мова, вміння аналізувати, синтезувати, комбінувати.

Технологія ТРВЗ – точна система, що дозволяє не тільки вирішити завдання різної складності і різного типу. Даний метод є тренажером для розширення творчого мислення, є єдиним у своєму роді і не має аналогів [8].

Технологія містить у собі конкретні дані: прийоми, правила, інструменти творчості. Основним засобом роботи з молодшими школярами є педагогічний пошук, коли не даються готові знання, а створюється ситуація, в якій навчається здатний самостійно знаходити рішення. Як правило, тут застосовуються такі комбінаційні прийоми, як розділити, об'єднати, зробити навпаки і т.д.

Застосування ТРВЗ-технології вимагає від педагога постійного професійного росту, підвищення рівня засвоєння ТРВЗ-методики.

Принципи, які лежать в основі розглянутої нами технології дають допомогу педагогам у навчанні дітей вирішення проблемних ситуацій, до того ж в різних видах діяльності. Як відзначають педагоги-практики, ТРВЗ дає можливість зняти ці психологічні бар'єри, позбутися страху перед новим, невідомим, сформулювати сприйняття життєвої проблеми як звичайного завдання, для якої необхідно знайти рішення. Крім того, ТРВЗ містить в собі гуманістичну межу навчання, що характеризується вирішенням важливих і актуальних проблем.

Застосування ТРВЗ дозволяє вчителю надихати своїх учнів на відкриття нових знань, пошук відповідей на питання, на поєднання неpojєднуваного, на бажання винаходити, мислити, отже, творити, а не спостерігати. А, значить,

ТРВЗ - технологія може допомогти кожному вчителю стати майстром своєї справи [70].

На основі результатів проаналізованих літературних джерел та спостереження за навчальним процесом учнів молодшого шкільного віку, нами було виокремлено систему найефективніших методів на основі ТРВЗ-інструментарію для активізації розвитку творчого мислення молодших школярів.

Виходячи з мети дослідження, надано методичні рекомендації щодо використання технології, окреслені психолого-педагогічні умови та рекомендації впровадження ТРВЗ-технології у початкових класах, а саме: створення емоційної, доброзичливої атмосфери у процесі виконання творчих завдань; забезпечення розкритості дитячого колективу; схвалення відповідей дітей, особливо аргументованих, обґрунтованих, пов'язаних з фактами, але жодної не засуджувати та ін.

Доведено, що значна частина ТРВЗ-інструментарію може бути використана з молодшими школярами у контексті розвитку творчих здібностей; запроваджувати методи і прийоми ТРВЗ-технології можна на всіх етапах навчального процесу; виявлений зв'язок між рівнем розвитку творчих здібностей молодших школярів і впровадженням методів і прийомів ТРВЗ-технології; доведено вплив цієї технології на рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми впливу ТРВЗ-технології на рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів. Подальших наукових пошуків потребують питання її системного впровадження у початковій школі, розробка методичного інструментарію, пропагування технології-ТРВЗ серед педагогічного колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтштулер Г. С., Верткин И.М. Как стать гением: Жизненная стратегия творческой личности, Минск, 1994. 497 с.
2. Альтшуллер Г. С., Шапиро Р.Б. О психологии изобретательского творчества. Вопросы психологии. 1956. № 6. С. 37–49
3. Антощак О., Ганжална І., Ніколаєнко Н. Розуміння, розум, творчість. К.: вид. дім «Шкільний світ»: вид. Л. Галіцина, 2006. 112 с.
4. Артимо́вєць А.П.,Литвиненко С.А. Теоретичний аналіз проблеми творчого мислення .Збірник наукових праць РДГУ. 2014. №3. С.22–25.
5. Березова Л.В. Аналіз психологічних підходів до проблеми творчого мислення.Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. 2015. №2. С.3-7
6. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. Ростовна-Дону, 1983. 274 с.
7. Богат В. ТРВЗ: основні положення: [про наук. концепцію теорії розв'язання винахідницьких задач]. Дошкільне виховання. 2015. № 7. 18 с.
8. Болсун С. А. Освітній потенціал ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань). Ч. 1.Х. : Вид. група «Основа», 2014. 128 с.
9. Браїлко Т.Б. Особливості мислення молодших школярів.Упоряд. Тетяна Борисівна Браїлко. Х.: Вид-во «Ранок», 2010.176 с.
- 10.Ваганова Н. А., Парадний Г.В. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Обдарована дитина. 2008. № 6. С.9-18
- 11.Варій М.Й. Загальна психологія: підручник для студентів психол. і педагог. спеціальностей. 2-ге вид., випр. і доп. К.: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с.
- 12.Використання інтерактивних методів навчання [Електронний ресурс] О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук, О. А. Кочубей. 2016. URL: <http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>(Дата звернення 11.10. 21)
- 13.Вікова та педагогічна психологія О.В.Скрипченко та ін. К. 2007. 399 с.
- 14.Вітрякова М. Я – учитель ТРВЗ: формування творчої активності на заняттях. Шкільний світ, 2009. № 10.С.6-9
- 15.Галіцина Л. Банк інноваційних педагогічних технологій. К.: Шк. Світ, 2012. 194 с.
- 16.Галкович І.В. Розвиток творчого мислення: спеціалізований курс для учнів 1-4 класів. Практична психологія та соціальна робота. 2010. №2. С.43-46
- 17.Гін С. Використання досвіду ТРВЗ-педагогіки у процесі формування креативності молодших школярів [Електронний ресурс].URL: www.trizway.com/art/search/196/html (Дата звернення 10.09. 21)
- 18.Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителя.13-е видання.Х.: Вид. група «Основа», 2015. 112 с.

- 19.Голюк О., Пахальчук Н. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. С.223-229
- 20.Голюк О. А., Пахальчук Н.О. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів. Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries:collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. С.116-132
21. Голюк О. А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня. Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р.FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського.Умань: ФОП Жовтий, 2015. С.38-42
- 22.Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки.Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.)за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. Вип. 5. С.275-279
- 23.Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.489с.
- 24.Данько Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. Початкова школа. 2013. № 4. С.1-2
- 25.Демченко О.П. Наукове осмислення соціальної обдарованості в контексті теорії здібностей. Zbornik prispevkov z Medzinárodná vedecko-praktická konferencia «Inovatívny výskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce». Sladkovichevo Slovenka Republika, 2017. S.170-173
- 26.Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми. Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. С. 507-519.
- 27.Демченко О.П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. 6: Психологія обдарованості.Випуск 12. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016.С.78-90.
- 28.Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 [Електронний ресурс]. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennyaderzhavnogo-standartu-rochatkovoyi-osviti> (Дата звернення: 15.08.21)

29. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
30. Дмитрієва С. М., Гаврилова С. М. Методи дослідження творчих здібностей школярів: посібник-практикум. Житомир: ЖЦНТЕІ, 2002. 40 с.
31. Довгань М. Швед М. Розвиток творчого мислення як важлива складова формування творчої особистості. Вісник Львів. Серія педагогічна. 2008. №23. С.31–37.
32. Загальна психологія: підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Либідь, 2005. 464 с.
33. Зарицька В.Г., Бухлова Н.В. Концептуальні моделі навчання обдарованих учнів та розвитку їх творчого потенціалу [Електронний ресурс]. URL: <https://docs.google.com/document/edit> (Дата звернення: 08.08.21)
34. Івахненко Л.М., Неженцев Ю.І. Психологічні умови розвитку в учнів творчої активності . №6. С. 24-26
35. Інноваційні технології в початковій школі / упоряд. О. Кондрантюк. - К.: Шкільний світ, 2008. 112 с .
36. Кардаш М. Плекаємо творчу особистість. Обдарована дитина. 2012. №1. С. 5-14
37. Клименко В.В. Психологія творчості.: Навчальний посібник. К.: Центр навч. літератури, 2006. 480 с.
38. Ковальова В. І. Творча майстриня. Становлення та розвиток творчої особистості молодшого школяра. Х.: Основа, 2010. 191 с.
39. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс].URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> Дата звернення: (11.11.21)
40. Мазуровська О.В. Розвиток творчого мислення учнів. Методичний посібник . Вінниця: ММК, 2016. 38 с.
41. Меєрович М.І., Шрагіна Л.І. Технологія творчого мислення: Практичний посібник. Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000. 184 с.
42. Моляко В. А. Проблеми психології творчості і розробка підходу до вивчення обдарованості. Питання психології. 1994. № 5. С.85-95
43. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих. К.: Радянська школа, 1983. 93 с.
44. Наволокова Н.П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Х.: «Основа», 2009. 176 с.
45. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. К.: Просвіта; 2000. 368 с.
46. Новік Л. Основний інструмент ТРВЗ. Відкритий урок. 2010. №4. С. 31–37
47. Новік Л. ТРВЗ та життєві компетентності школярів Відкритий урок. 2010. №3. С.22–27
48. Олійник Л.В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами ТРВЗ-педагогіки. Актуальні проблеми формування

творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.). за ред. О.А.Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. 655 с. (с.232-235)

49. Олійник Л.В. Розвиток творчих здібностей засобами ТРВЗ-педагогіки
Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 3 березня 2020 р.). за ред. О.А.Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 9. 393 с. (с. 47-49)
50. Павленко В.В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науковометодичних праць. за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. 648 с.
51. Пехота О. М, Кіктенко А. З., Любарська О. М. та ін.. Освітні технології: навчально-методичний посібник . К. : А.С.К., 2003. 255 с .
52. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посіб. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
53. Психологічний словник за ред. В.І.Войтка. Київ: Вища шк., 2000. 214 с.
54. Ракша С.О. Теорія розв'язання винахідницьких задач на уроках у початковій школі у світі формування національної та громадянської самосвідомості особистості в умовах поліетнічного освітнього середовища. Чугуїв, 2015. 26 с.
55. Романець В. А. Психологія творчості : навч. Посібник. 2-е вид., доп. К. : Либідь, 2001. 288 с.
56. Ромашкіна Г., Васильченко Розвиток творчої компетентності особистості шляхом застосування інноваційних технологій. Іноземні мови в сучасній школі. 2012. №4. С.37–40
57. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. К.: Міленіум, 2006. 346 с .
58. Сборник психологических тестов. Часть II: Пособие . Сост. Е.Е.Миронова Мн.: Женский институт ЭНВИЛА, 2006. 146 с .
59. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т.. К.: Радянська школа, 1977.
60. Тамберг Ю.Г. Розвиток творчого мислення дитини. СПб.:2002. 176 с.
61. Тітова М.В. Розвиток уваги молодших школярів – одна із складових структур ключової компетентності вміння вчитися. Початкове навчання та виховання. 2007. С.18 -20

- 62.Телячук В. П., Лесіна О. В. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ у початковій школі. ук., Харків, 2007. 112 с.
- 63.Туриніна О.Л. Психологія творчості: Навч. посіб.К.: МАУП, 2007. 160 с.
- 64.Український педагогічний словник / Семен Гончаренко ; [гол. ред. С. Головкно]. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
- 65.Химинець В.В., Інноваційна освітня діяльність.У.: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. 364 с.
- 66.Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект. Посібник для вчителів і студентів. К.: СПД Богданова А. М., 2014. 220 с.
- 67.Шадріков В. Д. Діяльність і задатки. М., 1994. 344 с.
- 68.Шумилин А.Т. Талант и творчество. Формирование творческих способностей: сущность, условия, эффективность. Сб. трудов. Свердловск: СГПИ, 1990. С.40-53
- 69.Як допомогти дитині стати творчою особистістю / Л.Шелестова. К.2003. 112 с.
- 70.Яценко А. В. Джерельце творчості. ТРВЗ .Х. : Ранок, 2011. 176 с.